

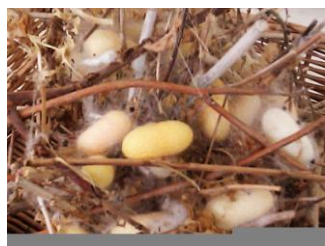
A magyar selyemipar története

Lázár Károly

A „selyem” a köznyelvben általában a hernyóselymet, a *Bombyx mori* mirigyváladékát jelenti, amely fontos textilipari nyersanyag. Tágabb értelemben azonban a selyem minden olyan rovar mirigyváladékát jelenti, amely bizonyos hasonlóságot mutat a hernyóselyemmel. Ilyen például a vadselyem vagy a pókselyem.

A hernyóselyem

A hernyóselyem, a selyemhernyó mirigyváladékából keletkezett finom, fényes, rugalmas szál, egyike a textiliparban felhasznált állati eredetű szálanyagoknak.

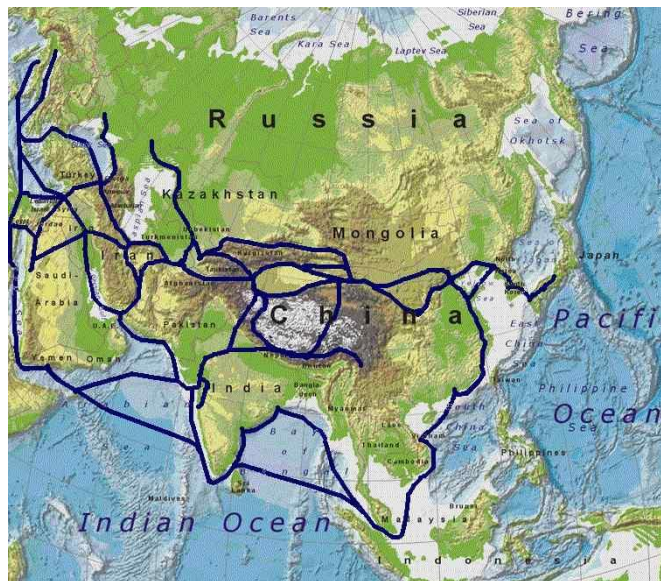

Selyemgubók [11]

A selyemszövet-darabot, amelynek korát 2500 évesre teszik. Feldolgozásának titkát 25 évszázadon át megőrizték. Igen fontos kereskedelmi cikk volt, amelyet a híres Selyemúton, Ázsián és Európán át szállították egészen Rómáig. Ma is Kína a legnagyobb selyemtermelő ország: a világ összes hernyóselyem-termelése ma közel 100 ezer tonna, ennek mintegy 72 %-a Kínából származik.

A selyem ma is nagyon fontos szerepet tölt be ruházódásunkban és a lakástextiliák (takarók, ágyneműhuzatok, kárpitanyag) között.

Az ismert kínai gondolkodó, Confucius szerint a selyem története i. e. 2640 körülre nyúlik vissza. A legenda szerint ugyanis Hszi Ling Si kínai császárné véletlenül beleejtett a forró teájába egy selyemgubót, ami a hőtől meglágyult és hosszú, finom fonalat eresztett le. Ennek a véletlennek köszönhetően indult volna el a világhódító útjára a hernyóselyem.

Selyemutak [11]

Tény, hogy a selyem Kína kultúrájában évezredek óta igen fontos szerepet töltött be, mély nyomot hagyott a népszokásokban és a vallási szertartásokban is.

Az ókori római patriciusok és a japán császárok is selyemöltözeteket hordtak, de a kelme elkészítésének módját 3000 éven keresztül szigorúan őrizték Kínában. Halálos bűnnek számított egy selyemhernyót vagy akár egy petét kivinni az országból.

Bár a kínaiak nagyon szigorúan őrizték a selyem titkát, időszámításunk szerint 200 körül az mégis eljutott Koreába, 300-ban pedig Indiába is. A selyem kereskedelmének első nyomaira utalnak egy i. e. 1070-ből származó egyiptomi múmia hajában talált selyemszálak.

Az i. e. 2. századtól a Közép-Ázsián keresztül vezető selyemutakon szállították a kereskedők a selymet Európába. A Kelet-Római Birodalomban Justinianus császár (487–565) korában terjedt el a selyemhernyó-tenyésztés, miután 552-ben két térítő szerzetes bambuszbokrokban Bizánca csempészett néhány selyemhernyó petét.

A bizánci és mór selyemszövőők révén Itáliában is ismertté vált ez a technika. A 13. századra Firenze és környéke az európai selyemgyártás fontos központja volt. Franciaországban is itáliai mesterek honosították meg. A lyoni selyemgyárak hagyományos kínai és perzsa díszítőmintákkal készült kelméi hamarosan meghódították nemcsak az európai királyi udvarokat, hanem a világpiacot is. A 15. században kialakultak az európai selyemgyártás műves, önálló jegyei, amelyek később a reneszánsz olasz, a barokk és rokokó francia selymeinek jellegzetes művészi díszítéseiben utolérték az eredeti keleti mintákat.

A magyarországi kezdetek

Magyarországon a selyemhernyót Passardi Péter János olasz telepes honosította meg 1680-ban. A 18. században hazánkban számos selyemmanufaktúra működött. P. Fachini II. József engedélyével Óbudán selyemcérnázót (filatóriumot) alapított. A gyár 1873-ban kezdte meg működését, a gépeket vízikerekekkel hajtották. (Ennek modellje ma is látható az óbudai Textilmúzeumban.) Ez az gyár azonban 1789-ben csődbe ment, megszűnt, épülete az elkövetkező évtizedek alatt összedőlt.[8] (Erről a gyárról kapta ma is ismert nevét az óbudai Filatóri-gát.) 1786-ban készült el ugyancsak Óbudán az Agostino Mazzucato (Mazzucato Ágoston) által 1784-ben alapított selyemgombolyító, amely részben a Filatóriumnak, részben Valero Antal pesti selyemgyárának szállította termékét.[8][9] 1840-

Az óbudai Selyemgombolyító emléklék épülete [11]

Bezerédj Pál [8]

ben Kossuth és Széchenyi célul tűzték ki a selyemhernyó tenyésztés fellendítését, de ez csak 1880-tól, Bezerédj Pál munkássága nyomán indult fejlődésnek, aki Tolnán jelentős selyemgyárat létesített. A szekszárdi selyemgyár eredetileg az apátsági uradalom kezében volt, de a 20. század elején ez is Bezerédj Pál érdekességévé vált. Munkássága során selyemfonodák alapítását és bővítését kezdte meg Tolnán kívül Pancsován, Győrött, Újvidéken, Komáromban, Törökkanizsán, Mohácson, Békéscsabán és Lugoson is.

A Magyar Selyemipar Vállalat

Az MSV emblémája

A Magyar Selyemipar Vállalat (rövidített nevén: „MSV”, a vállalatot külföldön – márkaneve alapján – „DUNASILK” néven ismerték) hét akkor fennálló selyemszövődéből, két cérnázógyárból és egy selyemkikészítő gyárból 1955.

január 1-jén alakult meg. Ezzel a II. világháború után még megmaradt magyarországi selyemipar egészét egy szervezetbe tömörítették. Ezzel az akkori magyarországi selyemipar egészét egy szervezetbe tömörítették. Abban az évben a selyemipar a magyar textilipar termelési értékének 4,1%-át állította elő és összesen mintegy 3-4 ezer embernek adott munkát [1]. A vállalat ebben a formájában lényegében 1991-ben bekövetkezett felszámolásáig állt fenn. Ezt követően felbomlott és a nagyvállalatot alkotó egyes gyárak ismét önállóak lettek vagy megszűntek. Ma már csak a tolnai és a szentgotthárdi gyár működik.

Az újonnan alakult nagyvállalat a következő korábbi gyárakat foglalta magában [3]:

- Adria Selyemszövőgyár,
- Duna Cérnázógyár,
- Hungária Jacquardszövőgyár,
- Mohácsi Szövőgyár,
- Pipacs Szövőgyár,
- Selyemkikészítőgyár,
- Soproni Szövőgyár,
- Szentgotthárdi Szövőgyár,
- Tolnai Fonógyár,
- Váci Bélésszövetgyár.

A Magyar Selyemipar Vállalat fennállásnak mintegy 35 éve alatt igen sok beruházást, műszaki és technológiai fejlesztést hajtott végre a hozzá tartozó gyárakban, korszerű termékek kifejlesztésével, nagyüzemi gyártásuk bevezetésével, bel- és külföldi értékesítésével járult hozzá a magyar textilipar fejlődéséhez [2].

Adria Selyemszövőgyár

Az Adria Selyemszövőgyár Rt.-t 1930-ban alapította családi részvénytársaságként Gyárfás Gábor rövidáru-nagykereskedő, akinek ugyanabban az épületben volt üzlethelyisége, ahol az Adria Biztosító Intézet is székel

– innen ered a cég neve. Maga a gyár Kőbányán, a Halom utcában volt, a Joss M. Löwenstein Fehérneműgyár – a későbbi Férfifehérnemű-gyár – épületében bérelt helyiségekben, ahol 12 szövőgép működött és 20 munkás dolgozott. A munkások két műszakban dolgoztak, 12-12 órás munkaidőben. A szövetek színezését, kikészítését a Hazai Pamutszövőgyárban végezték. Mivel a bérelt helyiségekben bővítésre nemigen volt lehetőség, 1933-ban az üzemet egy, a budapesti Gyömrői úton e célra épített új épületbe költöztették át, ahol a már 60 szövőgépet és a hozzájuk tartozó előkészítő gépeket kényelmesen elhelyezhették. 1935-ben már 120 szövőgéppel rendelkeztek és a munkások száma 200-ra nőtt [3].

A II. világháború alatt az épület csak kisebb károkat szenvedett, de a belvárosi Adria-palotában tárolt készletek egy tűz következtében megsemmisültek. A háború után 1945 februárjában indult meg újra a termelés, ekkor a szovjet hadsereg által biztosított nyersanyagból készítettek sebkötöző pólyákat. Az ezt követő években végre tudtak hajtani bizonyos korszerűsítéseket. 1961-ben új szövőelőkészítő üzemet építettek és 200-ra bővítették a szövőgépparkot.

A Magyar Selyemipar Vállalat keretében a gyárat batiszt jellegű női és gyermekruházati szövetek, férfiing-anyagok, ágyneműk és háztartási textiliák gyártására specializálták.

Duna Cérnázógyár

A Duna Cérnázógyár elődje az 1933-ban alapított Danubia Textilelőkészítő Rt. volt, amelynek tulajdonosa a francia Comptoir des Textils Artifiels cég volt [3]. Arra a célra hozták létre, hogy hazai gyártásban készülhessenek a speciális selyemfonalak. A magyar állam a gyár részére 15 évre szóló 25 %-os vámkedvezményt biztosított.

A vállalat igen jól prosperált, 1941-ben már mintegy 1000 tonna különféle selyemfonalat gyártott, amit 1943-ra – újabb gépbeszerzésekkel – tovább növeltek. A háború alatt akadozott ugyan a nyersanyagbeszerzés, de ennek áthidalására jó lehetőséget kínált a nyerges-újfalui Magyar Viscosa Rt. megindulása 1941-ben, amely viszkózfonallal láthatta el a Danubia gyárat.

A II. világháború idején a gyárépületben tűz ütött ki és a termelés lehetetlenné vált. A helyreállítási munkák februárban kezdődhettek meg és 1945 májusában ismét megindulhatott a termelés.

A Magyar Selyemipar Vállalathoz csatolt gyárat Duna Cérnázógyár néven szintetikus (poliamid és poliészter alapú) fonalak gyártására specializálták. E célra akkor igen korszerűnek számító gépekkel szerelték fel és ezzel a gyár jelentős mértékben hozzájárult a hazai szövő- és kötőipar fonaellátásához a terjedelmesített fonalak körében.

A volt Valero Selyemgyár épülete a mai budapesti Markó utca és Honvéd utca sarkán (müemlék) [11]

Hungária Jacquardszövőgyár

A Hungária Jacquardszövőgyár egykori épülete Kispesztben [11]

Schwarz Lajos textil-nagykereskedő 1898-ban Budapesten, egy Bajza utcai bérház alagsorában alapította meg 6 darab jacquard-kéziszövőszékekkel cseh munkásokkal a Schwarz Lajos Első Magyar Jacquard Szövést céget, címkek és bélés-szövetek gyártására [3]. Néhány év múlva új helyre költöztette és bővítette üzemét. Az alapító halálát követően, 1908-ban egy kis tőkés csoport vásárolta meg a céget és telepítette át Kispesztre. Ekkor nevezték át Hungária Jacquard-szövőgyár Rt.-re és elsősorban nyakkendők, fejkendők, felsőruha-szövetek, valamint népi motívumokkal díszített parasztkabát szövetek gyártására rendezték be. Az I. világháborút megelőző években 72 mechanikai (transzmissziós hajtással működött) szövőgéppel és 60 emberi erővel működtetett jacquard-kéziszövőgéppel dolgoztak, a foglalkoztatottak száma 400 körül volt. Az 1920–1930-as években jelentős korszerűsítéseket végeztek és rátértek az akkor újnak számított műselyem-fonalak használatára is. Termékeinek népszerűségét jelzi, hogy az akkori Iparcsarnokban tartott XIII. Árumintavásár (1922) alkalmából dicséretes ismertetés jelet meg a sajtóban.

A II. világháború alatt a gyárat súlyos károk érték, de a háború utáni újjáépítés eredményeképpen a termelés hamar megindult. 1957-ben – már a Magyar Selyemipar Vállalat egyik gyáraként – jelentős korszerűsítést hajtottak végre, aminek során francia gyártmányú jacquard-fejekkel szerelték fel a szövőgépeket. Az 1960-as években bevezették a poliamid- és poliészterfonalak használatát és a gyárépület felszerelését is korszerűsítették, egyebek között légkondicionáló berendezést helyeztek üzembe.

Mohácsi Selyemszövőgyár

Az 1905-ben alapított, majd 1922-ben leszerelt gyárat 1923-ban a Magyar Selyemfonóda Haszonbérlete Rt. és a Hungária Jacquardszövőgyár Rt. Mohácsi Selyemipari Rt. néven indította újra [3]. Az 1930-as évek gazdasági válsága miatt az üzemet leállították, gépeinek nagy részét leszerelték. 1934-ben a Soproni Selyemipar Rt. vásárolta meg és indította be újra a gyárat, egy csehországi leégett textilgyár gépeit telepítve ide. 1944 novemberéig rendben működött a vállalat, ekkor azonban a visszavonuló német csapatok lövéseiket a gyárudvarban állították fel, ellehetetlenítve a termelés folytatását, majd kivonulásukkor ki is rabolták a gyárat. 1945 januárjában indult meg a helyreállítás és kezdődött meg újra a termelés.

Az MSV-hez csatolt gyárban az 1960-as években jelentős fejlesztéseket hajtottak végre, korszerűsítették az épületeket és a fonalelőkészítő üzemet, bővítették a szövőgépparkot. Elsősorban selyemszöveteket, de emel-

lett üvegszál-fonalakból készült műszaki szöveteket is készítettek.

Pipacs Selyemszövőgyár

A gyárat 1924-ben Budapesten, az akkori Külső-Üllői út 36. sz. telken építették fel és mint Fleischer és Kemény Selyemszövőgyár kezdte meg működését [3]. A 74 főt foglalkoztató gyárban szövőde és fonalelőkészítő üzem, valamint raktár és iroda működött. A 44 sima nyüstös szövőgépen pamut-, hernyóselyem- és műselyem-bélésszöveteket állítottak elő. 1926-ban a gyárat egy osztrák társaság vásárolta meg és Schill Testvérek Kispesti Selyemszövőgyár Rt. néven működött tovább. Az 1920–1930-as években több lépésben korszerűsítették a gépparkot és bővítették a gyártmányválasztékot: pamut-, gyapjú-, hernyóselyem- és műselyem-fonalakból brokát-, nőifehérmű- és felsőruha-szöveteket, valamint lakástextiliákat állítottak elő.

A II. világháború során a gyárat nem érte súlyosabb kár. A háború befejeztével, 1945-ben, mint német tulajdon, a Schill-gyár szovjet tulajdonba ment át és Vörös Pipacs Selyemszövőgyár néven folytatta működését. 1951 végén a gyárat magyar tulajdonba adták át, akkor mint Pipacs Selyemszövőgyár működött tovább. Később a gyár egyesült a Hungária Jacquardszövőgyárral és mint annak I. gyártelepe szerepelt.

Selyemkikészítőgyár

A selyemiparnak 1952-ig nem volt önálló kikészítő üzeme [3]. A selyemszövetek színezését, kikészítését az Óbudai Textil kikészítőgyárban, emellett a soproni és a szentgotthárdi selyemszövődék saját kikészítő üzemeiben végezték. 1952-ben az Óbudai Textil kikészítőgyárban biztosítottak helyet kifejezetten a selyemkikészítés céljára. 1958-ban azután ezt a teljes üzemet a Magyar Selyemipar Vállalat keretében, Selyemkikészítőgyár (SEKI) néven a selyemipar számára működtették. Korszerűsítették az épületeket, a gépparkot, jelentősen bővítették a kapacitást. A gyártástechnológiát a hazánkban akkoriban egyre nagyobb mennyiségben felhasznált szintetikus szálanyagok követelményeinek megfelelően alakították át.

Soproni Selyemszövőgyár

A későbbi Soproni Selyemszövőgyár két, egymással szemben épült gyár egyesítéséből keletkezett: egy osztrák családi részvénytársaság 1926-ban alapította meg a Trebitsch S. és Fiai Selyemárugyár Rt.-t, 1929-ben pedig „Soproni Selyemipar Rt.” néven alakult meg egy másik cég [3, 5]. Ezt a két korábbi gyárat együttesen rendelték Soproni Selyemszövőgyár néven a Magyar Selyemipar Vállalat hatáskörébe.

A Trebitsch-féle gyár hernyóselyemből, műselyemből, műrostból kendők, női fehérműk alapanyagait, paplanbrokátot, bársonyimitációt készített. A nyers kelmét 1938-ig Bécsbe vitték színezésre és kikészítésre, ezt követően a szemközi Soproni Selyemipar Rt.-nél és más hazai gyárakban végeztették ezt a munkát. A cég termékeit főleg külföldön értékesítették.

1941-ben közgyűlési határozattal Dunántúli Selyemszövőgyár Rt.-re változtatták a vállalat nevét.

1944 decemberében a gyárat bombatalálat érte és súlyos károkat szenvedett. 1945 február végére sikerült az üzemet olyan állapotra hozni, hogy néhány gépen

ismét megkezdődhetett a termelés, de egy márciusi újabb bombázás ismét tönkretett mindent.

A Soproni Selyemipar Rt.-t Madarász Imre selyem-nagykereskedő alapította 1929-ben. Az alapításkor 65 géppel indult üzemben 1939-re már 205 – részben jacquard-szövetek készítésére alkalmas – szövőgép működött és termékeinek mintegy 40 %-át külföldön, Nyugat-Európában és Kanadában értékesítette. Női fehérneműk anyagait, női felsőruha-szöveteket, nyak-kendőszöveteket, kendőszöveteket, paplanbrokátokat gyártottak. 1933-ban festődét és kikészítő üzemet is létesítettek.

Részben a kapacitások jobb kihasználása, részben a konkurencia kikapcsolása érdekében a cég 1934-ben megvásárolta a Mohácsi Selyemipar Rt.-t és berendezkedtek kreppcérnázásra és filmnyomásra is.

A II. világháború alatt a légitámadások a gyárat megkímélték ugyan, de a kivonuló német csapatok március végén felrobbantották az egyik üzemépületet.

A két gyár 1955-ben a Magyar Selyemipar Vállalathoz került és női felsőruházati szövetek, esernyőszövetek és paplanbrokátok gyártására specializálódott [2].

Szentgotthárdi Selyemszövőgyár

Az olasz származású Bujatti család által 1900-ban alapított gyár nemcsak szövődével, hanem saját festődével és kikészítő üzemmel is rendelkezett [3]. A nyersanyagot (zömében hernyóselyem-fonalat) Olaszországból szerezte be. Az 1929–1933-as világgazdasági válság következtében a gyár igen nehéz helyzetbe került, gépeinek jórészt el kellett adnia, a munkások szétszéledtek és a gyárat 1932-ben be is zárták. 1935-ben indult meg újra itt a termelés, amikor a gyárat a csehszlovák Tusch családi részvénytársaság vette meg. A munkások is visszatértek. A gépparkot használt gépek vásárlásával bővítették és kapacitásuk jóval meghaladta az üzem eredeti termelő kapacitását. A hernyóselyem mellett jelentős mennyiségben dolgoztak fel műselyem-fonalat is. A fonalszükséglet 90 %-át importálták, a termékek 20 %-át külföldön értékesítették. 1932-ben rátértek a fehérnemű- és nőruha-konfekcionálásra is.

A II. világháború alatti légitámadások megkímélték ugyan a gyárat, de a helyi csatározások során az üzem több tűzérési találat érte. A kivonuló németek fel akarták robbantani az épületeket – ebben csak gyors menekülésük és a dolgozók leleményessége akadályozta meg őket, akiknek sikerült a végrehajtást megakadályozniuk.

A Magyar Selyemipar Vállalathoz tartozó gyárban jelentős műszaki fejlesztéseket hajtottak végre. 1960 és 1964 között nagy számú, részben hazai gyártású szövőgépet helyeztek üzembe és korszerűsítették a szövőelőkészítő üzemet is.

A rendszerváltozást követő, 1993-ban lezárult privatizáció eredményeként a gyár Lurotex Kft. néven, az olasz érdekeltségű Radici Group tagjaként folytatja működését [6]. Selyem típusú szövetek gyártásával meghatározó szerepe van a magyar piacon. Termékválasztékát viszkózból és szintetikus fonalból készült bélésszövetek, poliészterből készült ruhaanyagok, zászlók, napernyők, reklámhordozó szövetek, továbbá szenny- és olajtisztító kikészítésű munkaruha- és védőruházati alapanyagok, valamint pamut/poliészter összetételű, jacquard-szövésű éttermi textíliák (abroszok, szalvéták), ágyneműszövetek alkotják.

Tolnai Selyemfonógyár

A Tolnai Selyemfonógyárat Bezerédj Pál alapította 1900-ban [3]. A gyárat 1918-ban a Magyar Királyi Állami Selyemfonógyarak Hasonbérlete Rt. nevű cég vette kézbe 20 évre,

A Tolnai Selyemfonó műemlék épülete [12]

majd ennek lejártá után ismét állami kezelésbe került. Az ezt követő években jelentős fejlesztéseket hajtottak végre és kiváló minőségű termékeik 60 %-át exportálták.

Miután a gyár a Magyar Selyemipar Vállalathoz került, 1957-ben fonalfestődét is berendeztek itt. A hernyóselyem-termelés visszaesése miatt fokozatosan áttertek a cellulóz alapú és a szintetikus szálanyagokból (poliamidból, poliészterből), továbbá az üvegszál-fonalakból és ezek keverékeiből készült szövetek gyártására. Megoldották a hernyóselyemfeldolgozás hulladékainak feldolgozását is.

A rendszerváltozást (1989) követően, 1991-ben a gyár önálló gazdasági társasággá alakult és Tolnatek Fonalfeldolgozó és Műszakiszövet-gyártó Kft. néven folytatta a működését, miközben 97 %-ban a Magyar Selyemipar Vállalat maradt a tulajdonosa. Még ugyanabban az évben azonban a Magyar Selyemipar Vállalat felszámolás alá került, a Tolnatek Kft.-ben lévő üzlet-részt a németországi Dr. Günther Kast GmbH & Co. vásárolta meg. 1995. július 1-től ez a cég a „Tolnatek Fonalfeldolgozó és Műszakiszövet-gyártó Bt.” néven működő társaság tulajdonosa [7]. A gyár ma üvegszál-fonalak felhasználásával elsősorban építőipari felhasználásra gyárt szövött és kötött műszaki kelméket. A gyár múltjára emlékezve azonban egy kis házi múzeumot tartanak fenn, ahol a régi gépek egy része és számos dokumentum látható.

Váci Bélésszövetgyár

Magyar Bélés- és Szövetárugyár Rt. néven alapította 1935-ben Vácott egy Neumann és Zimmermann nevű német cég a későbbi Váci Bélésszövetgyár elődjét [3]. Az alapító cég külföldön már akkor 7 gyárat mondhatott magáénak. A váci üzemben az induláskor 48 szövőgép működött és 52 alkalmazott dolgozott, négy évvel később a géppark már megkétszereződött. Belföldi megrendelésre gyártottak különböző ruhabelésszöveteket. A II. világháború kitörése után a hadiszállítások mennyisége erősen megnövekedett, ami további gépberuházásokra ösztönözte a tulajdonosokat.

A háború után a gyárat, mint volt német tulajdont, az Elhagyott Javak Kormánybiztossága vette kezelésbe, de az eredeti német tulajdonosoknak sikerült „kiigényelniük” és 1945 novemberétől 8 hónapig tovább működtették. Ekkor szovjet kezelésbe került, majd 1952-ben visszaadták a magyar államnak. Termékei továbbra is a bélésszövetek maradtak. Ezt a profilját a Magyar Selyemipar Vállalathoz csatolása után is megtartotta [2].

A Magyar Selyemipar Vállalat a gyárat több lépésben jelentősen bővítette, gépparkját és gyártástechnológiáját korszerűsítette.

Források

- [1] Fülöp Sándor, Simán Miklós: A textil- és ruházati ipar gazdaságtana. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1965
- [2] Szabó Imre (szerk.): Könnyűipar Magyarországon. Könnyűipari Minisztérium, Budapest, 1981
- [3] Németh Antal: A magyar selyemipar története. Magyar Selyemipar Vállalat, Budapest, 1971
- [4] www.zoltek.com/hungary/a-zoltek-zrt-tortenete/
- [5] www.epa.hu/01900/01977/00047/pdf/EPA01977_Soproni_Szemle_1960-xiv-1.pdf
- [6] www.lurotex.com/pages/29alhome.html
- [7] www.tolnatext.hu/menu_hu.htm
- [8] Wikipédia: *Selyem, Magyar Selyemipar Vállalat és Bezerédj Pál* szócikkek
- [9] Endrei Walter. Fejezetek Óbuda iparának történetéből. In: Kiss Cs.-Mocsy F.: Óbuda évszázadai. Kortárs Kiadó, Budapest, 272-276. o (1995)
- [10] Másfél százada szűnt meg Valero Antal pesti selyemgyára. Népszabadság Online, 2001. május 24.
- [11] Wikipedia Commons
- [12] http://www.tolna.hu/varos/varos_mueml.php?mid=14859468b67d8e&chapter=4